

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ
πρόσθεση όχι αφαίρεση
πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ**

**Δράση 9/Υποέργο 2/ΑΠΘ/Πακέτο Εργασίας 2.5
Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών, Συνεργατών Έργου και Στελεχών
Εκπαίδευσης**

ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΕΣΠΕΜ

**Έκθεση Αξιολόγησης
2011-2013**

Επιστημονική Υπεύθυνη: Μαρία Ζωγραφάκη
Επόπτριες: Ειρήνη Ασημακοπούλου
Μαρία Γραμματικά
Ελένη Παπαδοπούλου

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2013

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ**
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ**

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

**ΕΣΠΑ
2007-2013**
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Στόχοι	3
2. Μεθοδολογία Αξιολόγησης	3
2.1 Έρευνα με Ερωτηματολόγια	3
2.2 Συνεντεύξεις με εξωτερικούς συνεργάτες του Προγράμματος	4
2.3 Εβδομαδιαίες εκθέσεις εποπτριών για το εκπαιδευτικό έργο των ΚΕΣΠΕΜ	5
3. Περιεχόμενο	5
4. Αξιολόγηση της Δράσης	5
4.1 Εξοικείωση με τα εκπαιδευτικά λογισμικά του Προγράμματος και τη λογική των σχεδίων εργασίας	5
4.2 Ανταλλαγές καλών πρακτικών και ενίσχυση ικανότητας αναστοχασμού	8
4.3 Ανάπτυξη ευελιξίας και ενσυναίσθησης	10
5. Συμπεράσματα	

Κατά το διάστημα 2011-2013 διοργανώθηκε για τους/τις εκπαιδευτικούς των ΚΕΣΠΕΜ ένα πρόγραμμα επιμορφώσεων¹.

1. ΣΤΟΧΟΙ

Οι στόχοι που είχαν τεθεί για τις επιμορφώσεις αυτές ήταν οι εξής:

- Εξοικείωση με το υπάρχον εκπαιδευτικό υλικό, τα λογισμικά και τα βιβλία του προγράμματος.
- Εξοικείωση με τα σχέδια εργασίας και την εργασία σε ομάδες.
- Διάδοση των «καλών πρακτικών» και των ανταλλαγών μεταξύ των εκπαιδευτικών.
- Ανάπτυξη ενσυναίσθησης, δημιουργικής φαντασίας και ευελιξίας για την επίτευξη του καλύτερου αποτελέσματος στην τάξη.
- Καλλιέργεια της αντίληψης ότι όλα τα παιδιά έχουν ικανότητες που μπορούν να αναδειχθούν με κατάλληλες παιδαγωγικές τεχνικές.
- Υποστήριξη της ιδιαίτερης σημασίας του κινήτρου για την πρόκληση της διαδικασίας μάθησης.
- Ενίσχυση των αναστοχαστικών δυνατοτήτων των εκπαιδευτικών.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Η αξιολόγηση θα στηριχτεί σε:

2.1 Έρευνα με ερωτηματολόγια.

Για την αποτίμηση των συνθηκών της επιμόρφωσης αλλά και την αξιολόγηση των επιμορφώσεων δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο, στο οποίο απάντησαν όλοι οι εκπαιδευτικοί που συνέχιζαν να εργάζονται στα μαθήματα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης των ΚΕΣΠΕΜ, τον Ιούνιο του 2013, δηλαδή συνολικά 18 άτομα. Στο ίδιο ερωτηματολόγιο απάντησαν τόσο οι εκπαιδευτικοί που εργάζονταν στα κινητά ΚΕΣΠΕΜ όσο και οι εκπαιδευτικοί που εργάζονταν στις ενισχυτικές δράσεις της πρωτοβάθμιας στα σχολεία. Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε τόσο ανοιχτές όσο και κλειστές ερωτήσεις.²

Η αποτίμηση των συνθηκών επιμόρφωσης ήταν συνολικά ιδιαίτερως θετική. Οι εκπαιδευτικοί των σταθερών ΚΕΣΠΕΜ συμφώνησαν σχεδόν καθολικά στο ότι οι στόχοι των επιμορφωτικών συναντήσεων ήταν σαφείς (συμφωνώ: 33,3 % και συμφωνώ σε μεγάλο βαθμό: 61,1 %) όπως και στο ότι η συχνότητά τους ήταν ικανοποιητική (συμφωνώ: 72,2 % και συμφωνώ σε μεγάλο βαθμό: 27,8 %). Ανάλογη ήταν η συμφωνία τους στο ότι οι επιμορφώσεις είχαν ικανοποιητική διάρκεια (συμφωνώ: 66,7 % και συμφωνώ σε μεγάλο βαθμό: 33,3 %) αλλά όσον αφορά στην καταλληλότητα του χώρου (συμφωνώ: 27,8 %, συμφωνώ σε μεγάλο βαθμό: 66,7% και διαφωνώ: 5,6 %).

¹ Βλέπε παράρτημα

²

Ακολουθούσε μια κατηγορία ερωτήσεων που είχαν ως στόχο να διερευνήσουν το βαθμό χρησιμότητας των επιμορφώσεων, σύμφωνα με τη γνώμη των εκπαιδευτικών. Και στην κατηγορία αυτή οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν καθολικά στο ότι θα σύστηναν τέτοιες επιμορφώσεις και σε άλλους (συμφωνώ: 16,7 % και συμφωνώ σε μεγάλο βαθμό: 83,3 %), ενώ για τις πληροφορίες που δόθηκαν και τις προτάσεις που διατυπώθηκαν κατά τη διάρκεια των επιμορφώσεων αποφαίνονται:

- ήταν ενδιαφέρουσες (λίγο: 5,6 %, αρκετά και πολύ: 94,4 %). πρόσφεραν χρήσιμα στοιχεία για την ανάπτυξη των μαθημάτων του προγράμματος (λίγο: 5,6 %, αρκετά και πολύ: 94,4 %).

Σε ανάλογα ποσοστά απαντούν θετικά στο ερώτημα του πόσο ανταποκρινόταν το περιεχόμενο των επιμορφώσεων στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους, ενώ στο πιο εξειδικευμένο ερώτημα του πόσο τους βοήθησαν οι επιμορφώσεις στην ανάπτυξη βιωματικών δράσεων με τα παιδιά στην τάξη, οι απαντήσεις είχαν ως εξής: λίγο: 16,7 %, αρκετά και πολύ: 83,3 %.

Τέλος, στις ερωτήσεις που αφορούσαν τη διδακτική αξιοποίηση των επιμορφώσεων, οι εκπαιδευτικοί απάντησαν ως εξής:

Οι επιμορφώσεις με βοήθησαν:

- στον εμπλουτισμό των διδακτικών μου πρακτικών: αρκετά και πολύ: 100%.
- στην καλύτερη διαχείριση της τάξης: λίγο: 16,7 %, αρκετά και πολύ: 83,3 %.
- στην καλύτερη κατανόηση των συνθηκών της τάξης: καθόλου: 5,6 %, λίγο: 5,6 %, αρκετά και πολύ: 88,8 %.

Όπως συνάγεται από τα παραπάνω οι εκπαιδευτικοί συμφώνησαν σε πολύ μεγάλα ποσοστά ότι οι επιμορφώσεις ήταν χρήσιμες και ενδιαφέρουσες, ενώ τους βοήθησαν στην κατανόηση αλλά και την καλύτερη χρησιμοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού. Παράλληλα, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών, οι επιμορφώσεις τους κινητοποίησαν για την ανάπτυξη βιωματικών δράσεων. Παρά το πολύ σημαντικό ποσοστό θετικών απαντήσεων σε όλες τις ερωτήσεις, ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι όσον αφορά στην καλύτερη διαχείριση της τάξης και στην κατανόηση των συνθηκών της σημειώνεται η μεγαλύτερη αμηχανία των εκπαιδευτικών η οποία ενδέχεται να αποκαλύπτει μια σχετική αδυναμία των επιμορφωτικών συναντήσεων, που φαίνεται ότι δεν έδωσαν σε όλους ικανοποιητικές απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα.

2.2 Συνεντεύξεις από εξωτερικό συνεργάτη του προγράμματος.

Έγιναν 8 συνεντεύξεις, τον Ιούνιο του 2013. Έδωσαν συνέντευξη εκπαιδευτικοί από διαφορετικές ηλικιακές ομάδες, από τη μειονότητα και την πλειονότητα, αλλά και με διαφορετικές σπουδές (απόφοιτοι τμημάτων προσχολικής εκπαίδευσης, δημοτικής εκπαίδευσης αλλά και φιλοσοφικών σχολών). Οι ερωτήσεις εστίαζαν σε ζητήματα σχετικά με τις επιμορφώσεις αλλά τη διαδικασία της εποπτείας.

2.3 Εβδομαδιαίες εκθέσεις εποπτριών για το εκπαιδευτικό έργο στα ΚΕΣΠΕΜ

Μετά από κάθε δίωρο μάθημα οι εκπαιδευτικοί συνέτασσαν ημερήσια καταγραφή, η οποία αρθρωνόταν σε τέσσερις βασικές ενότητες: α) εκπαιδευτικά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, δραστηριότητες που αναπτύχθηκαν στο μάθημα, μαζί με τους αντίστοιχους εκπαιδευτικούς στόχους β) παρατηρήσεις για την πορεία των μαθητών/τριών γ) σχολιασμός /ανατροφοδότηση του εκπαιδευτικού έργου και δ) σχεδιασμός του επόμενου μαθήματος.

Οι ημερήσιες καταγραφές αποστέλλονταν εντός δύο ημερών από τη διεξαγωγή του κάθε μαθήματος στις επόπτριες των τμημάτων. Αυτές συνέτασσαν άμεσα και κοινοποιούσαν στην επιστημονική υπεύθυνη αναλυτική εβδομαδιαία έκθεση για όλες τις εκπαιδευτικούς και τις ώρες διδασκαλίας που είχαν μεσολαβήσει. Στόχος ήταν η συστηματική παρακολούθηση των μαθημάτων μέσω των καταγραφών και η άμεση αποστολή ανατροφοδότησης, για την έγκαιρη παιδαγωγική παρέμβαση αλλά και τη στήριξη και ενδυνάμωση των ίδιων των εκπαιδευτικών.

Μέσω των εβδομαδιαίων εκθέσεων των εποπτριών διαπιστώνονταν τόσο ο βαθμός επίτευξης των στόχων των επιμορφώσεων οι οποίες είχαν μεσολαβήσει όσο και οι νέες ανάγκες που προέκυπταν, οπότε γινόταν σχεδιασμός εκ νέου του επιμορφωτικού προγράμματος, με βάση τις ανάγκες των εκπαιδευτικών.

3. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΝ ³

4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

4.1. Εξοικείωση με τα εκπαιδευτικά λογισμικά του Προγράμματος και τη λογική των σχεδίων εργασίας

Τα μαθήματα στα ΚΕΣΠΕΜ απευθύνθηκαν καταρχάς σε παιδιά των τριών τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου και στόχευαν στη γλωσσική ενίσχυση των μαθητών και μαθητριών, καθώς και στην κάλυψη των γνωστικών κενών τους. Ο βασικός μας στόχος ήταν να ενισχυθούν τα παιδιά και να προετοιμαστούν επαρκώς για τη μετάβασή τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Κατά την πορεία των μαθημάτων, ωστόσο, προέκυψαν πολλαπλά αιτήματα για μαθήματα και στις υπόλοιπες τάξεις του δημοτικού σχολείου, τα οποία ικανοποιήθηκαν σε όλες τις περιπτώσεις. Όλα τα τμήματα είχαν στο πρόγραμμα ένα δίωρο την εβδομάδα όπου ασχολούνταν κυρίως με τη γλώσσα και τα μεγαλύτερα (Δ, Ε, ΣΤ) ένα επιπλέον δίωρο για μαθηματικά και φυσικές επιστήμες.

Στα μαθήματα της γλώσσας χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό ειδικά λογισμικά του προγράμματος. Η επιμόρφωση στα ΚΕΣΠΕΜ ξεκίνησε λοιπόν με αρχικό στόχο **την εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τα εκπαιδευτικά λογισμικά του προγράμματος και τον τρόπο διδασκαλίας που απαιτούσαν αυτά**, δηλαδή τη διδασκαλία σε ομάδες και τη διδασκαλία μέσω σχεδίων εργασίας, κατάλληλων για τη συγκεκριμένη κάθε φορά τάξη και τις ανάγκες της.

³ Για το περιεχόμενο των επιμορφώσεων βλέπε παράρτημα.

Από τη διαδικασία της αναλυτικής εποπτείας και των εκθέσεων των εποπτριών που συντάσσονταν κάθε εβδομάδα και στέλνονταν στην επιστημονική υπεύθυνη, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως ο βασικός αυτός στόχος κατακτήθηκε σε μεγάλο βαθμό. Οι εκπαιδευτικοί εξοικειώθηκαν με τα υλικά του προγράμματος και την αντίστοιχη λογική του. Στη σχετική έρευνα με ερωτηματολόγια και στην ερώτηση: «Σε ποιο βαθμό βοήθησαν οι συναντήσεις-Οι επιμορφωτικές συναντήσεις με βοήθησαν στην καλύτερη αξιοποίηση του υλικού του προγράμματος (βιβλίων, λογισμικών κ.ά)» οι εκπαιδευτικοί απαντούν πολύ σε ποσοστό 77,8% και αρκετά σε ποσοστό 16,7%.

Ανάλογες πληροφορίες λαμβάνουμε και από τις συνεντεύξεις που έδωσαν οι εκπαιδευτικοί σε εξωτερική συνεργάτρια, στο τέλος της διετίας, που αφορούσαν τον τρόπο εποπτείας και τις επιμορφώσεις που παρακολούθησαν. Αναφέρεται λοιπόν σε μια συνέντευξη: *«λίγο στην αρχή όσον αφορά τη διαχείριση του υλικού, το πώς να το αξιοποιήσω το υλικό που έχω, γιατί πριν ξεκινήσω με το πρόγραμμα είχα ένα σχεδιάγραμμα, είχα ένα βιβλίο και έκανα το μάθημά μου και ξαφνικά στο πρόγραμμα! Και έπρεπε να κάνω την επιμόρφωση που είχα ακούσει και λέω τώρα πώς θα το αξιοποιήσω όλο αυτό, τα βιβλία, τα λογισμικά; Πώς θα κάνω το μάθημά μου χωρίς να έχω ένα σχεδιάγραμμα που θα λέει την ύλη, για να ξέρω ακριβώς τι θα κάνω. Και η επιμόρφωση πάνω σ' αυτό, ήτανε πάρα πολύ ωφέλιμη και χρήσιμη. Την κάναμε τη συνάντηση, μας βοήθησε στο πώς θα αξιοποιήσουμε όλα τα υλικά που έχουμε στο μάθημα, πώς θα τα διαχειριστούμε και ήταν κάτι το οποίο με διευκόλυνε πάρα πολύ και μου άλλαξε όλη αυτή την πορεία, που τώρα δεν χρειάζεται να σκεφτώ τι θα κάνω με ένα κείμενο. Μου έρχονται ιδέες χωρίς να το σκεφτώ κι εγώ, πραγματικά είναι ένα θαύμα! Ενώ στην αρχή καθόμουνα επί ώρες στον υπολογιστή για να δω κάποιες άλλες δραστηριότητες που έχω, εναλλακτικές κτλ. και ξαφνικά κάθομαι ένα πεντάλεπτο και έχω κατεβάσει ένα σωρό ιδέες, κάτι για το οποίο στην αρχή έλεγα ότι δε θα μπορούσα να το κάνω. Κι όμως τώρα όσο περνάει ο χρόνος έχω συνηθίσει και μου 'ρχονται απεριόριστες ιδέες.»* (Συνέντευξη 6)

Και σε μια άλλη: *«Επειδή εγώ δεν ξεκίνησα από την αρχή στα ΚΕΣΠΕΜ έχω χάσει κάποιες επιμορφώσεις και όταν ξεκίνησα να πηγαίνω, τα άτομα που συμμετείχαν, όλοι οι συνεργάτες τέλος πάντων και οι συνάδελφοι είχαν ήδη κάνει κάποιες επιμορφώσεις, οπότε μιλούσαν σε άλλη βάση δεδομένων. Για μένα ήταν δύσκολο να συμβαδίσω, δηλ. στα ΚΕΣΠΕΜ δουλεύουν τον «σεβντά του σεντουκιού», λογισμικά και κάποια βιβλία, που εγώ δεν τα γνώριζα. Τα ήξερα σαν υλικά, αλλά δε γνώριζα πώς να τα δουλέψω και υπήρχε φόβος στην αρχή από μεριάς μου. Οπότε σημαντικές επιμορφώσεις ήταν οι επιμορφώσεις που αφορούσαν το υλικό του προγράμματος, πώς να το δουλέψω και πώς να το διαχειριστώ.»* (Συνέντευξη 1)

Ενώ άλλη εκπαιδευτικός επισημαίνει: *«Ας πούμε, αν δεν είχαμε κάνει τις επιμορφώσεις... Εγώ όταν έκανα τα πρώτα μαθήματα, διάβαζαν τα παιδιά το κείμενο, περνούσαμε κατευθείαν στις ασκήσεις που υπήρχαν και έτσι προχωρούσαμε, δηλ. δεν εμβαθύνουμε περισσότερο, αλλά με τις επιμορφώσεις που κάναμε, μας έδωσαν πολλές ιδέες για το πώς μπορούμε να εμβαθύνουμε περισσότερο και να βρούμε πάρα πολλές ιδέες πάνω σε*

ένα κείμενο. Ακόμα και με ένα κείμενο μπορούμε να κάνουμε ένα μεγάλο πρότζεκτ, που μπορεί να διαρκεί και έναν ολόκληρο χρόνο, δηλ. μπορούμε να κάνουμε πολλές δραστηριότητες. Αυτό στην αρχή δεν μπορέσαμε να το σκεφτούμε εμείς, αλλά οι επιμορφώσεις μας βοήθησαν πάνω στο θέμα αυτό. (...) με τη μέθοδο των επιμορφώσεων είχαμε κάνει πάρα πολλές και ωραίες δραστηριότητες, που αν δεν είχαμε κάνει στις επιμορφώσεις δεν θα μπορούσα να τις σκεφτώ εγώ. Έτσι με βοήθησε και μένα αλλά και τους μαθητές να βελτιώσουν και τον προφορικό και τον γραπτό λόγο και τους διαλόγους που έκαναν μέσω των δραματοποιήσεων. Και την ιδέα για τις δραματοποιήσεις μας την είχαν δώσει στις επιμορφώσεις, πώς μπορούμε να κάνουμε μια δραματοποίηση.» (Συνέντευξη 2)

Για να μπορέσουν οι εκπαιδευτικοί να κατακτήσουν ουσιαστικά τη μέθοδο εργασίας που προτείναμε **είχε υιοθετηθεί για την πλειονότητα των σεμιναρίων μια βιωματική μορφή**, η οποία τους «υποχρέωνε» καταρχάς να γίνουν οι ίδιοι μέλη ομάδων και να επεξεργαστούν διάφορα σχετικά ζητήματα, επομένως να κατανοήσουν στην πράξη τη μεγάλη σημασία της εφαρμογής ομαδοσυνεργατικών πρακτικών στην τάξη. Στη έρευνά μας και το ερώτημα: «Τα βιωματικά εργαστήρια ήταν ωφέλιμα για τη βελτίωση της δουλειάς μου» οι εκπαιδευτικοί απαντούν σχεδόν καθολικά θετικά (σε ποσοστό 94,5% πολύ και αρκετά).

Η μορφή αυτή των σεμιναρίων φαίνεται ότι προώθησε σημαντικά την υιοθέτηση ανάλογων πρακτικών. Οι περισσότερες εκπαιδευτικοί στις συνεντεύξεις τους κάνουν ειδική αναφορά στη μορφή αυτή και στο πόσο επέδρασε πάνω τους: «Όταν μου είπαν ότι θα έχουμε επιμορφώσεις, είπα: «θα πάμε πάλι και θ' ακούσουμε τα πάντα». Δεν ήτανε καθόλου έτσι, δηλ. ήτανε συνήθως κλειστά τα τμήματα, με αποτέλεσμα να είμαστε σαν ομάδα εμφύχωσης μέσα, ο καθένας μιλούσε. Στην αρχή κοκκίνιζα παντού όταν ερχόταν η σειρά μου, νομίζω ότι στην πορεία το ξεπέρασα κιόλας, επομένως ήμουν και πιο άνετη μέσα στην ομάδα. Δεν υπήρχε θεωρητικό κομμάτι καθαρά ποτέ, ήτανε πάντα βιωματικό. Θυμάμαι χαρακτηριστικά ένα σεμινάριο που κάναμε για το ρόλο του εκπαιδευτικού που είναι ένα κλασικό κομμάτι, το θεωρητικό τουλάχιστον και λέω: «ωχ, κατάλαβα, βιωματικό και δεν ξέρω εγώ τι» και μπαίνουμε μέσα, μας χωρίζουνε σε ομάδες, τυχαία εννοείται, να μη γνωρίζομαστε με τους εκπαιδευτικούς και μας δώσανε μία κόλλα Α4 που είχε μία προβληματική κατάσταση μέσα στην τάξη και κληθήκαμε να την αντιμετωπίσουμε. Επομένως, μέσα από όλη αυτή τη διαδικασία, έπρεπε να συζητήσουμε, να ανταλλάξουμε γνώμη, να διαφωνήσουμε, να συμφωνήσουμε και να δούμε διάφορες τεχνικές, μεθόδους και τρόπους συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών. Και συζητήσαμε, τα κρίναμε, τα ζυγίσαμε, μπήκαμε στη διαδικασία να αξιολογηθούμε μόνοι μας πάλι, γυρνώντας στο σπίτι. Αφού λέγαμε ότι επιστρέφουμε στο σπίτι μας όχι και τόσο ανάλαφροι, νομίζω περισσότερο προβληματισμένοι σε κάποια πράγματα. Σχεδόν όλα τα σεμινάρια ήτανε έτσι, πρώτα παίζαμε εμείς για να μάθουμε στα παιδιά πώς να το παίξουν, από ένα παραμύθι, μία φιλιανγνωσία, μέχρι το πώς θα χρησιμοποιήσουμε το σεβντά, που ήτανε ένα λογισμικό, πώς θα διδάξουμε τη γραμματική... ήμασταν μέσα, δηλ. το

ζούσαμε πρώτα εμείς. Δεν το περίμενα καθόλου έτσι και ήτανε πολύ θετικό. Και είχαμε και άγχος, να σας πω την αλήθεια, γιατί εκτίθεσαι άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά και το κάναμε συνέχεια. Κάποια στιγμή ξεπέρασα και τις αναστολές μου και τις ντροπές μου και όλα νομίζω.» (Συνέντευξη 3)

Ενώ άλλη εκπαιδευτικός επισημαίνει: «στις επιμορφώσεις έφευγα κάθε φορά γεμάτη και πράγματα που τα είχα στο μυαλό μου θεωρούσα ότι είχαν γεμίσει και με άλλα, δηλ. ότι κάθε φορά φεύγω με περισσότερες ιδέες.(...)»

Συν.: ποιες από τις επιμορφώσεις σου φάνηκαν πιο χρήσιμες;

Ερ.: εμένα γενικά όλες, γιατί ήταν η πρώτη φορά που έκανα επιμόρφωση. Όλες με βοήθησαν και με βοήθησε πολύ το ότι υπήρχε καταιγισμός ιδεών απ' όλα τα κορίτσια, αυτό το βιωματικό που κάναμε που χωριζόμασταν σε ομάδες και δουλεύαμε, αφού γινόταν πια μια ενημέρωση.» (Συνέντευξη 5)

Και άλλη εκπαιδευτικός τονίζει σχετικά: «το πλαίσιο των επιμορφώσεων λειτουργούσε πάντα με βάση την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, επομένως κι εμείς σαν να ήμασταν μια τάξη, κάναμε ομαδούλες, γνωρίζαμε ο ένας τον άλλον και σχεδιάζαμε ένα μάθημα, ας πούμε αναλόγως με το θέμα της επιμόρφωσης. Έτσι παίρναμε τα θετικά στοιχεία ο ένας του άλλου και αυτό ήταν σαν ανατροφοδότηση για μας.

Συν.: απ' όλη τη διαδικασία των επιμορφώσεων τι είναι αυτό που θεωρείς ότι σου φάνηκε πιο χρήσιμο;

Ερ.: ότι μάθαμε πώς να λειτουργούμε σε μια τάξη, ήταν σαν μια μικροδιδασκαλία αυτό, ότι γνωρίζαμε πολύ καλά ο ένας τον άλλο, επομένως έτσι δίναμε και τη δυνατότητα στους μαθητές να γνωρίσει ο ένας τον άλλο, φτιάχνοντας τις ομάδες ή οι μαθητές εμάς.» (Συνέντευξη 7)

Και μια άλλη εκπαιδευτικός τονίζει: «Βέβαια εμένα με έχουν βοηθήσει πολύ για να πάμε και στο κομμάτι των επιμορφώσεων, επειδή στις επιμορφώσεις έχουμε και το βιωματικό κομμάτι και μας βοηθάει πάρα πολύ, εγώ πάντα το λέω αυτό. Καλή η θεωρία, αλλά πρέπει να δούμε λίγο και πρακτικά πώς εφαρμόζονται κάποια πράγματα, γιατί θεωρητικά ναι, μπορώ να πω πολλά, πρακτικά όμως δεν μπορώ να τα εφαρμόσω αυτά, μπορεί να μην τα εφαρμόσω και σε καμία μου τάξη. (...)» (Συνέντευξη 8).

4.2 Ανταλλαγές καλών πρακτικών και ενίσχυση ικανότητας αναστοχασμού

Η βιωματική μορφή των σεμιναρίων διευκόλυνε ιδιαίτερα και την ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ των εκπαιδευτικών. Εκτός από τις επιμορφώσεις που είχαν ως κεντρικό τους θέμα την ανταλλαγή των καλών πρακτικών, και οι οποίες έδωσαν το βήμα στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς να αναστοχαστούν σχετικά με τις εκπαιδευτικές τους παρεμβάσεις και να τις παρουσιάσουν στους συναδέλφους τους, σε όλες τις επιμορφώσεις οι εκπαιδευτικοί παρακινούνταν να καταθέσουν τις εμπειρίες τους και να ανταλλάξουν τους προβληματισμούς τους. Στην ερώτηση της έρευνας: «Η αλληλεπίδραση με τους άλλους εκπαιδευτικούς/ συμμετέχοντες έκανε τις

επιμορφωτικές συναντήσεις πιο ωφέλιμες για μένα;» οι εκπαιδευτικοί απαντούν θετικά στο σύνολό τους (πολύ, 83,3% και αρκετά 16,7%)

Η διαδικασία των επιμορφώσεων φαίνεται πως στήριξε τις διαδικασίες αναστοχασμού τους και αναφέρεται συχνά στις συνεντεύξεις των εκπαιδευτικών. Αναφέρει μια εκπαιδευτικός χαρακτηριστικά: «ήταν η πρώτη φορά που έκανα επιμόρφωση. Όλες (οι επιμορφώσεις, εννοεί) με βοήθησαν και με βοήθησε πολύ το ότι υπήρχε καταιγισμός ιδεών απ' όλα τα κορίτσια, αυτό το βιωματικό που κάναμε που χωριζόμασταν σε ομάδες και δουλεύαμε, αφού γινόταν πια μια ενημέρωση.

Συν.: πώς ένιωθες σε αυτό το βιωματικό κομμάτι;

Ερ.: πολύ καλά και είναι και οι συναδέλφισσες που σου εκπέμπουν μια φιλικότητα και έβλεπες ότι και σε ακούγανε και άκουγες. Υπήρχε μια μεγάλη συνεργασία» (Συνέντευξη 5)

Και μια άλλη εκπαιδευτικός τονίζει ανάλογα: «Αυτό που με βοήθησε εμένα πιο πολύ ήταν η αλληλεπίδραση που είχαμε κάνει μεταξύ των εκπαιδευτικών, γιατί με την αλληλεπίδραση αυτή είχαμε πάρει πολλές ιδέες ο ένας απ' τον άλλον και για το πώς θα χρησιμοποιήσουμε το υλικό που έχουμε και για το πώς θα προετοιμάσουμε δραστηριότητες. Αυτό μας είχαν πει στην αρχή και οι επόπτες και οι εισηγητές μας, αλλά ακούγοντας τους συναδέλφους μας, εγώ προσωπικά έχω αποκτήσει περισσότερες ιδέες, μας είχαν δώσει εναλλακτικές πολλές ιδέες. (...) Στις αρχικές επιμορφώσεις, επειδή δεν είχαμε κι εμείς εμπειρία, οι επόπτες μιλούσαν πιο πολύ και μας εξηγούσαν τι θα κάνουμε, πώς θα το κάνουμε, πώς θα ετοιμάσουμε τις δραστηριότητες, πώς θα χρησιμοποιήσουμε το υλικό, αλλά καθώς προχωρούσαμε, επειδή αποκτήσαμε κι εμείς κάποια εμπειρία, αρχίσαμε να δίνουμε τις δικές μας ιδέες και έτσι δίναμε τις δικές μας ιδέες στους συναδέλφους μας. (...) Εμένα με βοήθησε από την άποψη ότι έπαιρνα το λόγο και μιλούσα. Εγώ πάλι ήξερα τις δραστηριότητες που είχα κάνει και τις παρουσίασα, αλλά εντάξει, σαν ομιλήτρια κι εκεί ήταν μια άλλη εμπειρία.» (Συνέντευξη 2)

Και μια άλλη εκπαιδευτικός σημειώνει: «από τις επιμορφώσεις οι καινούριες ιδέες, η ανταλλαγή και το κλίμα μέσα στην επιμόρφωση. Δεν ήρθε κανένας με σκοπό να επιδείξει τις γνώσεις του, υπήρχε συνεργασία, υπήρχε ανταλλαγή που δεν το περίμενα. Συνήθως ο κλάδος των εκπαιδευτικών είναι και λίγο παρεξηγημένος κλάδος. Δεν ήταν έτσι εδώ, λειτουργούσαμε ομαδικά, λέγαμε μία ιδέα για να πάμε όλοι μαζί κάπου παραπάνω.» (Συνέντευξη 3)

Το ίδιο επισημαίνεται και εδώ: «όσον αφορά τη συνεργασία, ερχόντουσαν εναλλακτικές προτάσεις, καινούριες ιδέες του κάθε εκπαιδευτικού με αποτέλεσμα στη συνέχεια πολλές φορές κατά τη διάρκεια των μαθημάτων να σκεφτώ τη συνάντηση που είχαμε και να πάρω μια ιδέα ενός άλλου εκπαιδευτικού που είχε ειπωθεί απ' αυτόν.» (Συνέντευξη 6)

Η βιωματική μορφή των σεμιναρίων παρακινούσε τις εκπαιδευτικούς να ανταλλάξουν εμπειρίες και να νιώσουν περισσότερο ως μέλη μιας ομάδας με ενιαίους στόχους, όπου η προηγηθείσα εμπειρία κατατίθεται και συνεισφέρει στην προώθηση του έργου της ομάδας: *«Υπήρχε συζήτηση μεταξύ των εκπαιδευτικών που ο καθένας θα έλεγε και την ιδέα του, άρα ακόμη κι αν δεν ήθελες να το εντάξεις σε εκείνο το κείμενο, ίσως κάποια στιγμή σε κάποιο άλλο να μπορούσες να το συνδέσεις. Ήτανε κρίκοι, ο ένας κρίκος μπορεί να σε συνδέει με τον άλλον. Από ένα πολύ απλό λεύκωμα που μπορεί να ειπώθηκε μέσα σε κάποια επιμόρφωση, μέσα σε μια μακέτα... δεν μπορώ να σας διευκρινίσω κάτι συγκεκριμένο, ήταν αλυσίδα όλα.»* (Συνέντευξη 3)

Και άλλη εκπαιδευτικός επισημαίνει: *«Εμείς είμαστε ο τελευταίος τροχός, ξεκινάει από κάτω και γίνεται μία ολόκληρη αλυσίδα για να γίνει όλο αυτό μετά που μεταφέρουμε εμείς τελικά στα παιδιά. Είναι κάτι πάρα πολύ θετικό, δηλ. νομίζω ότι έχει βαρύτητα που το λέω εγώ που ήρθα σαν καινούρια στο πρόγραμμα και θα κλείσω μαζί με το πρόγραμμα την προσπάθεια. Έχει γίνει πολύ υπεύθυνη δουλειά, είναι πολύ οργανωμένη.»* (Συνέντευξη 8)

4.3 Ανάπτυξη ευελιξίας και ενσυναίσθησης

Βασικοί στόχοι, εντέλει, των επιμορφώσεων ήταν πέρα από την εξοικείωση με ένα εκπαιδευτικό υλικό και μια ανάλογη μέθοδο εργασίας, η κατάκτηση από τους εκπαιδευτικούς της ικανότητας της ευελιξίας αλλά και ικανοτήτων όπως: ενσυναίσθηση, δημιουργική φαντασία και οργανωτικότητα για την επίτευξη του καλύτερου αποτελέσματος. Επιχείρησαν λοιπόν κυρίως να δώσουν ερεθίσματα για ανάλογες συζητήσεις και προβληματισμούς στους εκπαιδευτικούς, στην ουσία να τους εισάγουν σε μια διαδικασία αναστοχασμού σχετικά με το έργο τους. Στη σχετική ερώτηση της έρευνας για το πόσο οι εισηγητές των επιμορφώσεων έδωσαν ερεθίσματα για συζήτηση και προβληματισμό, οι εκπαιδευτικοί απάντησαν καθολικά θετικά (συμφωνώ 27,8% και συμφωνώ σε μεγάλο βαθμό 72,2%).

Αλλά και στις συνεντεύξεις τονίζουν: *«με βοήθησε να μπορώ να βλέπω κάθε φορά τις ανάγκες των παιδιών και να διορθώνομαι, να βλέπω τι χρειάζεται κάθε φορά, να μην τα βλέπω σαν σύνολο, να βλέπω και τις ατομικές ανάγκες των παιδιών, ώστε να οργανώνω μία δραστηριότητα.»* (Συνέντευξη 5)

«Κυρίως αυτό που μας έμαθαν ήταν να μην περιορίζουμε το μυαλό μας και από τις επιμορφώσεις το μάθαμε αυτό, ενώ όσο ήμουν στο πανεπιστήμιο νόμιζα ότι θα κάνω 5 πράγματα, αυτά που είχα στο μυαλό μου. Τελικά όμως καταλαβαίνεις ότι μπορείς να βρεις πολλά περισσότερα και μάθαμε να μην περιοριζόμαστε στις ιδέες, στο οτιδήποτε, να αξιοποιούμε πράγματα που μπορεί καν να μην τα έχουμε σκεφτεί κι όμως να υπάρχουν μες στην τάξη μας.» (Συνέντευξη 7)

Και μια άλλη υποστηρίζει: *«Το πρώτο πράγμα είναι ότι όταν φεύγω από κάθε επιμόρφωση κατεβάζω ρολά. Τα αφήνω εκείνη την ώρα πίσω μου και*

μετά από ώρα ή την επόμενη μέρα, μου έρχονται στο μυαλό καινούριες ιδέες, παίρνω ιδέες από τις επιμορφώσεις. Βάζω ας πούμε τις σκέψεις μου όλες σε μια τάξη, σε κουτάκια και όλο αυτό που έχω σαν μια χαοτική κατάσταση στο κεφάλι μου, έρχομαι και το βάζω σε τάξη ας πούμε. Με βοηθάνε οι επιμορφώσεις πάρα πολύ.» (Συνέντευξη 1)

Για να μπορέσουμε, ωστόσο, να βοηθήσουμε τους/τις εκπαιδευτικούς να «ακούνε τις ανάγκες των μαθητών/τριών τους» έπρεπε και εμείς να καταφέρουμε να «ακούσουμε τις δικές τους ανάγκες», μέσω της διαδικασίας της εποπτείας. Σημαντική παράμετρος λοιπόν επιτυχίας των επιμορφώσεων πιστεύουμε ότι αποτέλεσε η ίδια η διαδικασία σχεδιασμού τους, η οποία προέβλεπε συνεχείς αναπροσαρμογές, ανάλογα με τις ανάγκες που διαπιστώνονταν μέσω της διαδικασίας της εποπτείας.

Οι επιμορφώσεις συνδέονταν με την εποπτεία και οι εκπαιδευτικοί τις αντιλαμβάνονταν ως τα κομμάτια ενός ενιαίου συνόλου. Τονίζει μια εκπαιδευτικός: «πιστεύω οι επιμορφώσεις σε συνδυασμό με την ανταλλαγή με τις επόπτριες ήτανε το πιο χρήσιμο στο πρόγραμμα. Υπήρχε ανταλλαγή ιδεών, ζούσες κάποιες καταστάσεις, οι εμπειρίες, ήταν κάτι πολύ χρήσιμο για μας τους εκπαιδευτικούς» (Συνέντευξη 4)

Οι καθημερινές καταγραφές των εκπαιδευτικών, η ανατροφοδότηση από τις επόπτριες και την επιστημονική υπεύθυνη, καθώς και οι επιμορφώσεις αποτελούσαν μια συνέχεια. Έτσι, προέκυψαν επιμορφώσεις οι οποίες δεν περιλαμβάνονταν στον αρχικό μας σχεδιασμό, αλλά «απάντησαν» σε σχετικά «αιτήματα» ρητά ή άρρητα των εκπαιδευτικών ή σε διαπιστωμένες, μέσω της εποπτείας, ανάγκες και ελλείψεις τους. Τέτοιες π.χ. ήταν οι επιμορφώσεις για τα όρια που θέτει ο εκπαιδευτικός, για την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας, αλλά και για τη χρήση της γραμματικής μέσα σε επικοινωνιακό πλαίσιο και πάντα μέσα από τη διδασκαλία συγκεκριμένου κειμένου. Πιστεύουμε ότι δεν είναι τυχαίο πως οι συγκεκριμένες επιμορφώσεις αναφέρονται πιο συχνά στις συνεντεύξεις των εκπαιδευτικών.

Αναφέρει χαρακτηριστικά μια εκπαιδευτικός: «σίγουρα πιο χρήσιμες για πρακτικούς λόγους κιόλας ήταν αυτές των υλικών ή όταν μας εξήγησαν πώς θα χρησιμοποιούμε τη γραμματική, πώς θα την εντάξουμε, γιατί είναι και δύσκολο κομμάτι να μιλάμε για το ΚΕΣΠΕΜ για τα απογευματινά μαθήματα, για να μην καταντήσει και κουραστικό για τα παιδιά. Επίσης μια άλλη επιμόρφωση που ήτανε για δική μας ψυχική ενδυνάμωση, που μου είχε αρέσει πάρα πολύ, γιατί δεν είχα κάνει ποτέ κάτι τέτοιο. Είχε θέμα τη δική μας ψυχολογία αποκλειστικά ως άτομα, όχι τόσο ως δάσκαλοι. Και έτσι κάναμε μια εσωτερική ενδοσκόπηση να δούμε τι συμβαίνει στο χαρακτήρα μας, πώς μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα θετικά μας στοιχεία μέσα στην τάξη ή ποια είναι τα αρνητικά μας.» (Συνέντευξη 7)

Και μια άλλη τονίζει: «Μου αρέσει πάρα πολύ καταρχάς η επιμόρφωση για τα όρια, είναι πάρα πολύ σημαντικό. Το έχουμε πει και το έχουμε ξαναπει και μακάρι να ξαναγίνουν τέτοιες επιμορφώσεις, αν συνεχιστεί το πρόγραμμα, γιατί βλέπω κι από άλλους ότι υπάρχει αυτό το πρόβλημα με τα

όρια, η αλήθεια είναι. (...) Από τις επιμορφώσεις θυμάμαι πάρα πολύ καλά αυτά της γραμματικής, επειδή τα εφόρμωσα σχεδόν ακριβώς, αυτό με τα όρια και με την παιδική και ψυχική ανθεκτικότητα, που και αυτό ήταν πολύ σημαντικό στο ότι ήταν λίγο πιο θεωρητικά.» (Συνέντευξη 8)

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την περιγραφή-αξιολόγηση των επιμορφώσεων μπορεί να υποστηριχθεί ότι έχουν επιτευχθεί οι περισσότεροι από τους βασικούς μας στόχους. Η εξοικείωση με το υλικό του προγράμματος καθώς και με τα σχέδια εργασίας και την εργασία σε ομάδες αποτέλεσαν την αφετηρία της επιμορφωτικής μας παρέμβασης και νομίζουμε ότι ήταν καθοριστική για την εκπαιδευτική διαδικασία στα ΚΕΣΠΕΜ. Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να πείστηκαν σε μεγάλο βαθμό ότι όλα τα παιδιά έχουν ικανότητες, σε πολλές περιπτώσεις τις αναζήτησαν και τις ανέδειξαν μέσω των σχεδίων εργασίας, βιώνοντας στην πράξη πόσο σημαντικό είναι το κίνητρο και η ενεργή συμμετοχή των παιδιών για την πρόκληση της διαδικασίας μάθησης. Για να επιτύχουν την ενεργό συμμετοχή των παιδιών και τη συνεργασία οι εκπαιδευτικοί έμαθαν μέσα από τις επιμορφώσεις και τη διαδικασία της εποπτείας να «ακούνε τις ανάγκες» των παιδιών. Όλη αυτή η διαδικασία πιστεύουμε εντέλει ότι ενίσχυσε τις αναστοχαστικές δυνατότητες των εκπαιδευτικών και συντέλεσε αποφασιστικά στην επιτυχία των μαθημάτων στα ΚΕΣΠΕΜ.